

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

MANTAS KONFISKĀCIJAS SODS LATVIJAS KRIMINĀLTIESĪBĀS

*Dr. iur. D. Mežulis,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas
asociētais profesors, Latvija*

Abstract

The purpose of the paper is to analyze confiscation of property as a criminal penalty in the criminal law of Latvia. According to the Section 42 of criminal law - confiscation of property is compulsory alienation of the property owned by a convicted person to the State ownership without compensation. Confiscation of property may be specified as an additional punishment to a deprivation of liberty or community service. Property owned by a convicted persons, which they have transferred to another natural or legal person, may also be confiscated. Confiscation of property may be specified only in the cases provided by Law. A court, in determining confiscation of property, shall specifically indicate which property is to be confiscated.

At the same time - Chapter VIII² of criminal law has a very wide regulation of special property confiscation, that by law is not a criminal penalty, but a compulsory measure.

The author believes that confiscation as a sanction must be excluded from law, as it is not in line with fundamental rights and is not efficient.

Special confiscation and fine are more efficient and precisely regulated, which allow to respect human rights. Confiscation does not ensure balance between effectiveness and human rights with regards to general objectives of criminal justice system.

Keywords: right to property, proceeds of crime, confiscation

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4417>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

Ievads

Krimināllikumā¹ kā sods ir noteikta notiesātās personas mantas konfiskācija, arī tad, ja mantai nav nekādas saistības ar noziegumu (vispārīgā konfiskācija). Latvijas unikalitāte šajā jomā un citu krimināltiesisko konfiskācijas veidu (īpašā konfiskācija) regulējuma pilnveide rada šaubas par šāda soda veida nepieciešamību. Raksta mērķis ir aplūkot vispārīgās konfiskācijas īpatnības, izvērtējot tās nepieciešamību.

Pētījuma objekts ir mantas konfiskācijas kā soda atbilstība kriminālpolitikai.

Pētījuma priekšmets ir mantas konfiskācijas regulējums, doktrīna un prakse šajā jomā.

Pētījuma ietvaros izmantota vēsturiskā metode, aplūkojot soda veida ieviešanas un pastāvēšanas vēsturiskos aspektus. Teleoloģiski analizēsim tiesiskā regulējuma pilnveides argumentus. Ar statistikas ziņu palīdzību mēģināsim noskaidrot konfiskācijas piemērošanas efektivitāti.

Mantas konfiskācijas vēsturiskie aspekti

Vēsturisko apskatu sāksim ar pagājušā gadsimta sākuma juristu atziņām par mantas konfiskāciju. Latvijas teritorijā gadsimta sākumā darbojās Krievijas 1903. gada 22. marta Sodu likums², kas, Latvijai kļūstot neatkarīgai, tika ieviests ar 1918. gada 6. decembra likumu, atmetot vietējai situācijai neatbilstošās normas.

Saskaņā ar šā likuma 29. pantu mantas konfiskācijai atbilstošs sods bija jāpiemēro ar notiesāšanu uz nāvi, spaidu darbiem vai izsūtījumu noņemšanā notiesātajām personām, kuras ar to zaudē:

1) mantiskās tiesības, kas radušās no radniecības vai vispār piederējušas, iekams spriedums stājies spēkā;

2) tiesības mantot pēc likuma mantojumus, kas atklājušies pēc sprieduma stāšanās spēkā.

Likuma 36. pantā bija paredzēta īpašā konfiskācija, proti, konfiscējami priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot, izplatīt, turēt pie sevis vai glabāt. Uz tā paša pamata atņēma un iznīcināja vai nodeva valsts īpašumā lietas, kas bija paredzētas vai jau izmantotas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai, ja to atņemšana likumā sevišķi paredzēta. Konfiscēt varēja arī citus likumā īpaši norādītus

priekšmetus. Ja likumā nebija norādīts īpašs mērķis konfiscētā izlietošanai, šos priekšmetus iznīcināja vai nodeva valsts īpašumā. Konfiscētās lietas pārdeva, bet naudu ieskaitīja valstij. Oriģināli Krievijas likumā konfiscētie līdzekļi bija izlietojami ieslodzījuma vietu ierīkošanai, bet Latvijā bija noteikts, ka konfiscētais un soda nauda nāk par labu valstij.

Krievijas jurists N. Tagancevs kā konfiskācijas pastāvēšanas vēsturisko pamatu norādīja uzskatu par notiesātās personas visu tiesību pilnīgu zaudēšanu. Nereti šis romiešu tiesību radītais soda veids ieguva politisku nokrāsu, piemēram, partiju cīņos, neapmierināto nomierināšanai, pretinieku materiālai novājināšanai, bet dažreiz konfiskācija apkaunojoši tika izmantota valsts budžeta papildināšanai. Konfiskācijas nejēdzību N. Tagancevs saskatīja arī tajos gadījumos, kad tā tika piemērota notiesātajiem uz nāvi vai uz mūžu ieslodzītajiem, jo tā visvairāk gulstas uz nevainīgajiem tuviniekiem. Viņš atzina, ka konfiskācija ir bezmērķīga arī kā patstāvīgs soda veids³.

Glūzi pretēji, N. Tagancevs atbalstīja īpašo konfiskāciju, norādot, ka tā var būt preventīva (fr. *la confiscation réelle*), ar mērķi novērst vai pārtraukt noteiktus noziegumus un atņemt aprītē aizliegtu mantu, vai arī krimināltiesiska (fr. *la confiscation personnelle*), kas vērsta uz sodīšanu, atņemot mantu. Konfiscētajiem priekšmetiem neapšaubāmi jābūt saistītiem ar noziedzīgo darbību, un tie ir noziedzīgās darbības rīki (lat. *instrumenta sceleris*), vai arī tās rezultāts (lat. *producta sceleris*).

Noraidoša attieksme pret vispārīgo konfiskāciju pagājušā gadsimta sākumā bija arī ievērojamam juristam profesoram Paulam Mincam. Viņš norādīja, ka mērķi, kurus grib sasniegt ar šo soda veidu, ir dažādi, senāk pirmajā vietā bija vēlēšanās atlīdzināt cietušajam nodarīto kaitējumu, bet līdzās tam izvirzījās varas tieksme saņemt daļu no vainīgajam atņemtās mantas, līdz ar ko izveidojās noziedznieku vajāšanas fiskālā interese. Vēlāk nozīmīgāka kļuva cīņa ar draudošos apmēros pieaugošo mantkārību, kurā visistākais līdzeklis ir mantiskie sodi. Profesors uzskatīja, ka mantas konfiskāciju ieviesa un plaši piemēroja Romas ķeizari saistībā ar fiskālās intereses pieaugumu. Visbiežāk to piemēroja, izrēķinoties ar politiskiem noziedzniekiem, apzinoties materiālās izputināšanas nozīmi pretinieka politiskā spēka iznīcināšanai. Viduslaikos tika izgudrotas visneiespējamākās apsūdzības, lai konfiskācijas ceļā iegūtu turīgu personu un iestāžu

mantu. Profesors uzskatīja, ka konfiskācija no krimināltiesību viedokļa nav attaisnojama, jo tā ir pretrunā personīgas atbildības principam, skarot ne tik daudz pašu noziedznieku, kuru līdz ar to soda ar nāvi, vai izsūta mūža trimdā, kā viņa ģimeni. Savā ziņā katrs mantisks sods, pamazinot sodāmā mantu, līdz ar to, protams, skar arī viņa ģimeni, bet ir tomēr starpība, ja atņem zināmu mantas daļu vai visu, bez atlikuma. Profesors P. Mincs, raksturojot 1903. gada un 1933. gada sodu likumus, norāda, ka tajos atmesta pat doma par paša noziedznieka atstāšanu bez jebkādiem līdzekļiem. Jo mazāk pieļaujams atstāt bez līdzekļiem viņa pilnīgi nevainīgos tuviniekus. Visas mantas konfiskācija, ciktāl to izdara fiskālās interesēs, katrā ziņā uzlūkojama par valsts cieņai neatbilstošu iedzīvošanās līdzekli. Un analogiski profesoram N. Tagancevam P. Mincs pilnībā atbalsta atsevišķu priekšmetu konfiskāciju (*confiscation speciale*) un nozieguma augļu (*scelere producta*) konfiskāciju. Viņš norāda, ka pilnīgi taisnīgi atņemt noziedzniekam iespēju izlietot priekšmetus, kurus viņš ieguvis vai no kuriem viņš izmantojis labumu ar savu noziedzīgo darbību⁴.

Vispārīgā konfiskācija nebija paredzēta Latvijas juristu izstrādātajā Sodu likumā⁵, kas stājās spēkā 1933. gada 1. augustā. Īpašā konfiskācija bija iekļauta likuma 35. pantā, kur bija teikts, ka priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot, izplatīt, turēt pie sevis, vai glabāt, kā arī citi likumā sevišķi minēti priekšmeti, jāatņem un, ja likumā nav norādīts sevišķs mērķis to izlietošanai, jāiznīcina vai jānodod valsts īpašumā. Nauda, kuru saņem pārdodot ienākušās lietas, nāk valstij par labu, ja likumā nav noteikts cits mērķis. Tādas pašas sekas var attiecināt arī uz priekšmetiem, kas bijuši domāti vai jau izlietoti noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai. Ar noziedzīgu nodarījumu iegūtā (*producta sceleris*) un noziedzīgā nodarījuma rīku (*instrumenta sceleris*) atņemšana valstij par labu uzskatāma par drošības līdzekli. Sevišķās daļas pantos papildus bija norādīta arī īpašu priekšmetu konfiskācija, piem., kukuļa konfiskācija, nelikumīgu akcīzes preču konfiskācija. Ar noziedzīgu nodarījumu iegūtās lietas varēja atņemt arī trešajām personām, kuras tās ieguvušas labticīgi. Pēc valdošā ieskata tādā kārtā atņemamas tikai pašas lietas dabā, bet ne tas, kas iegūts tās realizējot, ja tas nav noteikti sacīts likumā.

Pēc Latvijas okupācijas ar 1940. gada 6. novembra dekrētu Latvijas teritorijā pagaidu lietošanai ieviesa Krievijas PFSR Kriminālkodeksu (pieņemts 1926. gadā). Šis kodekss Latvijā stājās

spēkā 1940. gada 26. novembrī. Otrā pasaules kara laikā vācu okupācijas pārvalde Latvijas teritorijā atjaunoja 1933. gada Sodu likuma darbību, taču pēc vācu atkāpšanās atkal darbojās KPFSR kara laika likumi un Kriminālkodekss, kas ar atsevišķiem grozījumiem bija spēkā līdz pat 1961. gadam. KPFSR kriminālkodeksā mantas konfiskācija, formulēta kā “sociālās aizsardzības līdzeklis”, bija paredzēta 40. pantā, kas noteica, ka mantas konfiskācija izpaužas vai nu visas, vai tiesas precīzi noteiktas notiesātā personīgā īpašumā esošas mantas vai kopīpašuma daļas piespiedu un bezatlīdzības atsavināšanā par labu valstij. Nav konfiscējami notiesātajam un viņa ģimenei nepieciešamie mājturības priekšmeti un sīkrūpniecības, amatniecības un lauksaimniecības darba rīki, kas nepieciešami kā iztikas līdzeklis. Notiesātā un viņa ģimenes locekļu rīcībā atstājamie uztura līdzekļi un naudas summas pēc to novērtējuma nevar būt kopdaudzumā uz katru ģimenes locekli mazāk par attiecīgā apvidus strādnieka trīs mēnešu vidējo izpeļņu. Notiesātā aroda darbam nepieciešamo inventāru var konfiscēt tikai tad, ja tiesa nolemj atņemt notiesātam tiesību nodarboties atbilstošā arodā. Noteicot mantas daļas konfiskāciju, tiesai bija precīzi jānorāda, kāda īsti manta pakļauta konfiskācijai⁶, tomēr šī atziņa tika atzīta par pretrunīgu, norādot, ka tiesa var noteikt tikai konfiscējamās mantas proporciju, piem., vienu pusi. Mantas konfiskācija bija papildsods, kuru varēja piemērot tikai sankcijās paredzētajos gadījumos. Īpašā nozieguma rīku konfiskācija bija piemērojama saskaņā ar kriminālprocesa likumiem, un tā netika atzīta par sodu. Noteiktu priekšmetu, piem., šaujamočū, sprāgstvielu konfiskācija bija iekļauta arī pantu sankcijās.

Saskaņā ar PSRS Augstākās Padomes 1957. gada 11. februāra likumu kriminālkodeksu izstrādāšanu nodeva savienoto republiku kompetencē. Latvijas PSR Kriminālkodekss stājās spēkā 1961. gada 1. aprīlī. Mantas konfiskācija bija iekļauta kodeksa 32. pantā⁷, saskaņā ar kuru papildsods mantas konfiskācija bija notiesātā personiskajā īpašumā esošās visas mantas vai tās daļas piespiedu pārņemšana valsts īpašumā bez atlīdzības. Mantas konfiskāciju likumā paredzētajos gadījumos varēja piemērot tikai par valsts noziegumiem un smagiem noziegumiem, kas izdarīti mantkārīgā nolūkā. Nebija konfiscējami: notiesātajam un personām, kas atrodas viņa apgādībā, vajadzīgie pirmās nepieciešamības mājturības priekšmeti; dzīvojamā māja un saimniecības ēkas, kas pieder pie

kolhoznieka sētas; lauksaimniecības inventārs un mājlopi, sēkla un mājlopiem nepieciešamā lopbarība; ražošanas līdzekļi, kas notiesātajam nepieciešami viņa profesionālā darbā; pārtikas produkti un naudas summas, kas nepieciešamas notiesātā apgādājamām personām, turklāt atstājamie pārtikas produkti un naudas summas pēc sava novērtējuma kopsummā nedrīkst būt mazākas par likumā noteikto strādnieka minimālo darba algu par trim mēnešiem uz katru ģimenes locekli.

Bija noteikts, ka, konfiscējot mantu, valsts neatbild par notiesātā parādiem un saistībām, ja tādi radušies pēc tam, kad izmeklēšanas vai tiesu iestādes veikušas pasākumus mantas saglabāšanai, turklāt ja tie radušies bez šo iestāžu piekrišanas. Attiecībā uz pretenzijām, kas jāapmierina uz konfiscētās mantas rēķina, valsts atbild tikai aktīva apmēra, turklāt pretenziju apmierināšanas secīgumā jāievēro noteikumi, kādi paredzēti civilt kodeksā un civilprocesa kodeksa.

1973. gadā mantas konfiskācijas regulējums tika grozīts, nosakot, ka mantas konfiskācija ir notiesātā personiskajā īpašumā esošās visas mantas vai tās daļas piespiedu pārņemšana valsts īpašumā bez atlīdzības. Mantas konfiskāciju varēja piemērot tikai likumos paredzētajos gadījumos. Nevarēja konfiscēt notiesātajam un personām, kuras atrodas viņa apgādībā, nepieciešamos priekšmetus saskaņā ar kodeksa pielikuma sarakstu.

Tātad padomju krimināllikumi mantas konfiskāciju noteica tikai kā papildsodu un tikai gadījumos, kad tāds papildsods paredzēts sevišķās daļas panta sankcijā, saskaņā ar kuru persona atzīta par vainīgu, piemēram, smagi valsts noziegumi un citi smagi, kā arī mantiskie noziegumi. Tiesa varēja noteikt divus mantas konfiskācijas veidus: visas mantas konfiskāciju vai mantas daļas konfiskāciju. Ja konfiscēja mantas daļu, tad tiesai spriedumā precīzi jānorāda, kāda tieši (1/2, 1/3 utt.) mantas daļa konfiscējama, vai arī konkrēti jāuzskaita konfiscējamie priekšmeti. Konfiscēt varēja tikai personisko mantu vai arī kopmantas daļu, bet nevarēja konfiscēt notiesātajam un personām, kuras atrodas viņa apgādībā, nepieciešamos priekšmetus saskaņā ar kriminālkodeksa pielikuma sarakstu. Konfiscētā manta tika ieskaitīta valsts ienākumos nevis par labu kādai iestādei, organizācijai, uzņēmumam vai citai personai. Konfiskāciju nedrīkstēja aizstāt ar konfiscējamās mantas vērtības samaksu. Mantas konfiskācija kā papildsods tika norobežota no "īpašās konfiskācijas", ar ko jāsaprot nozieguma izdarīšanas rīku un

līdzekļu vai nozieguma rezultātā iegūto priekšmetu konfiskācija tieši likumā paredzētajos gadījumos⁸.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 29. augusta lēmumu "Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā" šāds konfiskācijas regulējums ar nelieliem labojumiem saglabājās arī līdz 1999. gada 1. aprīlim, kad stājās spēkā Krimināllikums.

Mantas konfiskācijas regulējuma attīstība Krimināllikumā

No mantas vispārīgās konfiskācijas neatteicās arī pēcpadomju krimināllikuma veidotāji, tās formulējumu saglabājot līdzīgi padomju laika likumiem. Krimināllikuma 42. panta trešajā daļā vien iekļaujot piebildi, ka var konfiscēt arī notiesātā īpašumā esošu mantu, ko tas nodevis citai fiziskajai vai juridiskajai personai.

Vēlāk veidotajā Kriminālsodu politikas koncepcijā mantas konfiskācijas saglabāšana tika motivēta arī ar to, ka "mantas konfiskācija nav sods, ko piemēro, lai atsavinātu noziedzīgā ceļā iegūtos līdzekļus. Krimināllikumā nostiprināta plašāka pieeja – šā soda piemērošanas iespēja nav saistīta ar to, kā un kādā veidā persona ieguvusi mantu. Piemēram, fakts, ka manta ir mantota, saņemta kā dāvana vai nopirkta par algu, nav šķērslis tās konfiskācijai. Mantas konfiskācija šajā aspektā ir līdzīga naudas sodam – tās mērķis nav atsavināt noziedzīgā ceļā iegūto, bet gan sodīt personu ar mantisko piedziņu"⁹.

Krimināllikuma 42. panta ceturtajā daļā bija ietverts noteikums, ka likumā jābūt noteiktai nekonfiscējamai mantai. Pielikums ar nekonfiscējamās mantas uzskaitījumu netika izveidots, bet tika izmantots Kriminālprocesa likuma 1. pielikums, kur bija noteikta manta, kurai nav uzliekams arests. Piemēram, nekonfiscē personas īpašumā esošo mājas iekārtu, mājturības priekšmetus un apģērbu, kas nepieciešams apsūdzētajam, viņa ģimenei un personām, kuras atrodas viņa apgādībā. Ievērojot minēto, praksē, piemērojot personai mantas konfiskāciju, varēja konfiscēt arī dzīvojamo telpu (māja, dzīvoklis utt.), kas lielā mērā varēja skart ne tikai pašu sodīto personu, bet arī viņas ģimenes locekļus, kas varēja būt nesamērīgi un netaisnīgi. Šī problēma tika norādīta arī Satversmes tiesas lēmumā¹⁰. Trūkuma novēršanai 2013. gadā likums Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību¹¹ tika papildināts ar 4. pielikumu, nosakot

notiesātajam vai viņa apgādībā esošajām personām nekonzfiscējamo mantu¹².

2004. gadā radās doma par mantas konfiskācijas piemērošanas paplašināšanu, nosakot, ka to var piemērot arī kā pamatsodu¹³ par nodarījumiem, kuru subjektīvo pusi raksturo mantkārīgs motīvs¹⁴. Atbilstoši Krimināllikuma sevišķās daļas pantu sankcijās mantas konfiskācija kā pamatsods tika noteikta, piemēram, par krāpšanu un piesavināšanos, ja šie nodarījumi izdarīti atkārtoti vai ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās. Tiesās šī iniciatīva neguva atbalstu, un mantas konfiskācija kā pamatsods netika piemērota¹⁵. Kopumā mantas konfiskācijas piemērošana kā sods bija noteikta ļoti plaši, proti, par 10 nodarījumiem to varēja piemērot kā pamatsodu, 38 pantu sankcijās tā bija obligāts papildsods, 70 pantu sankcijās tā bija iespējams papildsods, proti, tiesa varēja izlemt par piemērošanu. 2013. gadā mantas konfiskāciju no pamatsodiem izslēdza¹⁶. Kā papildsods tā tika saglabāta 127 pantu sankcijās.

Mantas konfiskācijas kā pamatsoda ieviešanas negatīvos aspektus jau tajā laikā akcentēja tiesību pētniece A. Reigase¹⁷:

- Pirmkārt, mantas konfiskācija nerasniedz soda mērķus, jo prakse ir tāda, ka spriedumam neseko arī šīs mantas reāla konfiscēšana valsts labā. Notiesātajam mantas vai nu nav, vai arī valsts nespēj to konfiscēt. Pastāv liela iespējamība, ka persona, kurai konfiscēta manta, centīsies atgūt savu zaudēto materiālo stāvokli, izdarot jaunus noziedzīgus nodarījumus. Mantas konfiskācija var sekmēt jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.
- Otrkārt, mantas konfiskācija Latvijā tiek vērsta ne tikai pret mantu, ko notiesātais ieguvis noziedzīgā kārtā, bet arī pret mantas daļu, kurai ir likumīga izcelsme, t.i., kas iegūta par godīgā veidā iegūtiem līdzekļiem. Šādas mantas konfiskācija neatbilst ne Latvijas Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme), ne starptautisko aktu normām. Krimināltiesībās tiek uzsvērts: sods kā brīdinājuma, tā arī realizācijas līmenī nedrīkst pakļaut šaubām cilvēka tiesību un brīvību ievērošanu.
- Treškārt, mantas konfiskācijas kā notiesātās personas īpašumā esošās mantas bezatlīdzības atsavināšana būtiski ietekmē tās turpmāko dzīvi, materiālo stāvokli. Zaudējot īpašumā esošo mantu, personai bieži rodas nopietnas problēmas pēc soda izciešanas.

- Ceturtkārt, mantas konfiskācija kā mantiska rakstura sods vienmēr būtiski aizskar notiesātās personas ģimenes locekļu mantiskās intereses, samazinot viņu materiālo nodrošinājumu, radot materiālas dabas ierobežojumus. Konfiscējot mantu, netiek ievērota viena no jebkuru kriminālsodu raksturojošām pazīmēm – tā individuālais raksturs, t.i., prasība, lai sods tiktu vērstas tikai un vienīgi pret noziedzīgo nodarījumu izdarījušo personu.
- Piektkārt, virknē gadījumu, konfiscējot mantu, praktiski nav iespējams nodalīt vainīgā īpašuma daļu no trešo personu īpašuma vai īpašuma daļas kopīpašumā.
- Sestkārt, vēsturiski mantas konfiskācija veidojusies kā valsts nepamatotas iedzīvošanās mantā līdzeklis. Tāpēc pamatoti tiek uzskatīts, ka visas mantas konfiskācija nav savienojama ar valsts cieņu.

2005. gadā, pilnveidojot atbildību par nodarījumiem ceļu satiksmē, Krimināllikuma 42. panta trešā daļa tika papildināta ar noteikumu, ka tiesa, nosakot mantas konfiskāciju par noziedzīgu nodarījumu pret satiksmes drošību, attiecina to uz transportlīdzekli¹⁸. Atbilstoši mantas konfiskāciju kā papildsodu noteica par vairākiem nodarījumiem pret satiksmes drošību¹⁹. Šo nosacījumu izslēdza 2017. gadā, Krimināllikumā ieviešot īpašo konfiskāciju, 70.¹³ panta ceturtajā daļā nosakot, ka konfiskācijai var pakļaut noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederošu transportlīdzekli, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums pret satiksmes drošību alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē²⁰.

2009. gadā Krimināllikuma 230. pantā tika izdarītas izmaiņas, precizējot atbildību par cietsirdību pret dzīvniekiem, vienlaikus Krimināllikuma 42. panta trešā daļa tika papildināta ar teikumu, ka “Tiesa, nosakot mantas konfiskāciju par cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem, piemēro daļēju mantas konfiskāciju un attiecina to uz dzīvniekiem”²¹. 2013. gadā noteikumu par dzīvnieku konfiskāciju izslēdza²², bet šobrīd šis noteikums ir iekļauts 70.¹³ panta trešajā daļā, kur teikts, ka dzīvniekus var konfiscēt, ja sakarā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu tie nav atstājami noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas īpašumā.

2010. gada beigās Tieslietu ministrija pasūtīja pētījumu „*Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana*”²³. Pētījumā

secināts, ka:

- Krimināllikuma normas, saskaņā ar kurām paredzēta obligāta mantas konfiskācijas piemērošana, nav atzīstamas par atbilstošām soda individualizācijas un samērīguma principiem, jo uzliek pienākumu tiesām piemērot šo sodu neatkarīgi no tās faktiskās izpildes iespējas un atbilstības konkrētai situācijai;
- konfiskācijas piemērošanas prakse uzskatāmi apliecina, ka efektivitāte šim sodam ir tikai tad, ja tas tiek vērsts uz konkrētu, procesa laikā apzinātu un arestētu īpašumu;
- efektīvas, taisnīgas krimināltiesisko attiecību atrisināšanas nolūkā, domājams, būtu nepieciešams atteikties no mantas konfiskācijas kā soda. Tai pašā laikā būtu uzlabojama noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācijas tiesiskā reglamentācija un galvenokārt ievērojami paplašināma tās piemērošana praksē. Var izteikt pieņēmumu, ka, ja no KL tiks izslēgta mantas konfiskācija kā sods, tad noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācijas piemērošana strauji palielināsies, ar laiku ieņemot centrālo vietu.

2013. gadā īstenotās kriminālsodu reformas ietvaros formulējums “*īpašumā esošās mantas vai tās daļas atsavināšana*” tika grozīts, uz – “*īpašumā esošās mantas atsavināšana*”²⁴. Kontekstā ar panta trešo daļu, kur teikts, ka “*tiesai, nosakot mantas konfiskāciju, konkrēti jānorāda, kāda manta konfiscējama*”, var secināt, ka ar šo grozījumu vairs nevar konfiscēt visu mantu, kā arī nevar konfiscēt mantu, abstrakti norādot tās daļu²⁵. Mantas konfiskācijas jautājums ir skatīts arī Satversmes tiesā.

2011. gada 6. janvārī tika pieņemts lēmums lietā Nr. 2010-31-01 “Par Krimināllikuma 320. panta (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “*konfiscējot mantu*” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”²⁶. Satversmes tiesa izbeidza tiesvedību saistībā ar neatbilstību prasījuma robežās, proti, pieteicējs apstrīdēja konfiskācijas atbilstību Satversmei kukuļņemšanas sankcijas ietvaros, nevis kā Krimināllikuma 42. pantā paredzēto soda veidu. Tiesa atzina, ka nevar vērtēt, vai konkrēts sods par konkrētu noziegumu ir samērīgs, jo tas ir tiesībpolitikas jautājums.

2015. gada 8. aprīlī Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2014-34-01 „Par Krimināllikuma 36. panta otrās daļas 1. punkta, 42. panta un 177. panta trešās daļas vārdu „*konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas*” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta

otrajam un trešajam teikumam”²⁷, secināja, ka konfiskācija atbilst Satversmei. Tomēr spriedumā tika norādīts, ka daļa Eiropas valstu ir atteikušās no mantas konfiskācijas kā soda veida krimināltiesībās un priekšroku devušas plašākai nelegāli iegūtas mantas vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas konfiskācijai. Tas norāda uz soda mērķu attīstību un vērtību maiņu Eiropas tiesiskajā telpā. Tādēļ arī Saeimai būtu periodiski jāpārvērtē nepieciešamība saglabāt mantas konfiskāciju kā soda veidu, ņemot vērā Latvijas sabiedrības tiesiskajā apziņā notiekošo vērtību maiņu, kā arī valsts starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā.

Turklāt Satversmes tiesa norādīja uz konfiskācijas efektivitāti tikai mantiska rakstura nodarījumos, proti, iespēja zaudēt īpašumu ir piemērots līdzeklis personu atturēšanai no mantiska rakstura noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Šajā sakarībā jāatzīmē, ka Satversmes 105. panta trešā teikuma formulējums “*Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu*” var raisīt šaubas par to, vai Krimināllikuma 42. pantā paredzētā īpašuma atņemšana ir galējais īpašuma tiesību ierobežošanas veids. Vēl jo vairāk, ja Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā lietots jēdziens “*piespiedu atsavināšana*”, bet 94. pantā līdztekus, garantējot personas brīvību, lietoti divi jēdzieni, proti, “*brīvības atņemšana*” un “*brīvības ierobežošana*”. Tātad Satversme, garantējot tiesības, nosaka ka ir tiesības, kuras var ierobežot un ir tiesības, kuras var atņemt. Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā noteikts, ka īpašumu var atņemt, pret taisnīgu atlīdzību, tātad uz konfiskāciju tas neattiecas.

Vienlaikus pilnīgi jāpiekrīt tiesību pētniekam G. Kūtrim, kurš norāda, ka “noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nevar aizskart tiesības uz īpašumu, jo šādas tiesības konkrētai personai uz šo mantu nemaz nepastāv, ja vien mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta tiesiskai valstij atbilstošā institūcijā un tiesiskas valsts prasībām atbilstošā procesā. Satversmes 105. pants neaizsargā noziedzīgās mantas ieguvēju, bet tas aizsargā cilvēka tiesības uz īpašumu. Minētās tiesības var ierobežot, ja tam ir leģitīms mērķis, taču konkrētās situācijas leģitīmais mērķis ir jāpamato, proti, jāpierāda, ka tieši konkrētās mantas konfiscēšana ir nepieciešama cīņā pret noziedzību”²⁸.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas²⁹ Pirmā protokola 1. pantā noteikts: “Nevienam nedrīkst

atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem”. Šāda atņemšana paredzēta arī Satversmes 105. panta 4. teikumā. Mantu atņemt drīkst, ja ievēroti trīs noteikumi:

- 1) sabiedrības interesēs;
- 2) apstākļos, kas noteikti ar likumu;
- 3) atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem.

Lielākās šaubas ir par atbilstību starptautisko tiesību principiem, jo nav viennozīmīgu noteikumu, ka cīņai ar noziedzību var atņemt legāli iegūto mantu. Mantas konfiskācija vispārīgā formā ir minēta ANO Minimālo standartnoteikumu par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokio noteikumi)³⁰ 8.2 e) punktā, tomēr, lasot komentārus³¹, redzams, ka ieteikums vairāk atbilst īpašajai konfiskācijai. Līdzīgi arī EP Rezolūcijā (76) 10 par ieslodzījumam alternatīviem noteikumiem soda līdzekļiem³² konfiskācija 2 (c) punktā ir minēta, taču kontekstā formulējums vairāk atbilst īpašajai konfiskācijai.

Eiropas valstu krimināllikumos nav atrodams tāds mantas konfiskācijas soda beznosacījumu regulējums, kāds tas ir pie mums. Ja mantas konfiskācija formulēta kā sods, tā tomēr atbilst īpašās konfiskācijas saturam. Savukārt Austrumeiropas un Centrālāzijas valstu grupā šāds soda veids ir Armēnijā, Kazahstānā, Kirgizstānā, Baltkrievijā, Tadžikistānā un Turkmēnistānā³³.

Mantas konfiskācijas piemērošana

Vispārīgā konfiskācija ir ietverta 125 Krimināllikuma pantu sankcijās, un visur tā ir paredzēta, kā iespējama, nevis obligāta, proti, izteikta formulā “*konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas*”.

Saskaņā ar tiesu statistikas ziņām mantas konfiskāciju piemēro samērā reti. 2018. gadā mantas konfiskācija piemērota 27 personām, bet 2019. gadā 35 notiesātajiem. Saskaņā ar Latvijas Sodū izpildes kodeksa 5. panta otrajā daļā teikto, mantas konfiskāciju, kas piespriesta kā papildsods, izpilda tiesu izpildītāji Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Saskaņā ar statistiku par zvērinātu tiesu izpildītāju nolēmumu izpildi krimināllietās daļā par mantiskajām piedziņām, 2018. gadā pabeigtas 356 izpildu lietas par summu 993,5 eiro, bet 2019. gadā – 129 lietas, par summu 846,61 eiro. Konfiscētā summa nav liela.

Līdzās Krimināllikuma 42. pantā noteiktajai vispārīgajai mantas

konfiskācijai Krimināllikuma VIII² nodaļā ir ietverta mantas īpašā konfiskācija.

Īpašā konfiskācija attiecas uz:

- noziedzīgi iegūtu mantu,
- mantu, kuras izcelsmes legalitāti persona nevar pierādīt, ja *valsts pierāda mantas īpašnieka saistību ar noteiktiem noziegumiem vai noziedzīgām personām un legālo ienākumu neatbilstību mantiskajam stāvoklim,*
- noziedzīga nodarījuma rīkiem un līdzekļiem,
- ar nodarījumu saistītu mantu, proti, aizliegtu vai nenoskaidrotu mantu, vai mantu, kas sakarā ar nodarījumu nav atstājama personas īpašumā, piem., cietsirdībai pakļauti dzīvnieki.

Kā jau redzējām, attiecībā uz īpašās konfiskācijas nepieciešamību domstarpību nav. Zināmas domstarpības pastāv saistībā ar īpašās konfiskācijas procesuālajiem aspektiem, kas skar mantas arestēšanu, pierādīšanas standartus u.c.³⁴

Vērtējot konfiskācijas kā soda un īpašās konfiskācijas regulējumu, saskatāma krasa disproporcija, jo, piemērojot vispārīgo konfiskāciju kā sodu, nepastāv gandrīz nekādi ierobežojumi, turpretim īpašā konfiskācija prasa noteiktus pierādījumus un īpašu kārtību. Rodas likumsakarīgs jautājums, kāpēc jātērē valsts līdzekļi mantas neatbilstības ienākumiem noskaidrošanai īpašās konfiskācijas ietvaros, ja šo mantu var konfiscēt, piemērojot konfiskāciju kā sodu. Juridiskā kņada ap īpašās konfiskācijas veidiem, pierādīšanas niansēm u.c. ir gluži lieka, jo, piemērojot Krimināllikuma 42. pantu, tiesa var konfiscēt gandrīz visu, motivējot ar visai plaši interpretējamiem soda mērķiem.

Blakus mantas konfiskācijai Krimināllikuma 41. pantā ir paredzēts otrs mantiskais sods – naudas sods, kura maksimālais apmērs ir desmit tūkstoši Latvijas Republikā noteiktās minimālās mēnešalgas, proti, **četri miljoni 300 tūkstoši eiro**. Tiesa naudas sodu noteiktā apmērā var piemērot arī kā papildsodu. Līdz ar to naudas soda, kura leģitimitāti, efektivitāti un nepieciešamību neapšaubā, piemērošanu var samērot ar vispārīgās mantas konfiskācijas efektu.

Krimināllikuma 70.⁵ pantā ir ietverta juridiskās personas mantas konfiskācija, taču tā raksta ietvaros nav skatīta.

Secinājums

Paveiktā informācijas apkopojuma ietvaros var izdarīt tikai vienu secinājumu – vispārīgā mantas konfiskācija kā sods no Krimināllikuma jāizslēdz šādu apsvērumu dēļ:

1. Krimināllikumā ir radīts aptverošs īpašās konfiskācijas regulējums, kas ietver gan noziedzīgi iegūtu mantu, gan mantu, kas nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un atbilstoši *atzīta par noziedzīgi iegūtu*, trešajām personām nodotu mantu, nodarījuma rīkus un līdzekļus, ar noziedzīgu nodarījumu saistītu mantu. Valstij ir iespējas noteikt arī administratīvi tiesisku un civiltiesisku konfiskāciju. Līdzās tik plašam īpašās konfiskācijas regulējumam nav nekāda pamata saglabāt konfiskāciju kā sodu.
2. Šis soda veids jau pagājušā gadsimta sākumā atzīts par civilizētas sabiedrības morālei neatbilstošu un arī mūsdienās vairums autoru par to izsakās noraidoši. Valstīs, kuras pieņemts uzskatīt par demokrātiskām, šāda soda nav. Valsts kriminālpolitika ir virzīta uz cilvēktiesību nelokāmu ievērošanu, kas ietver arī tiesības uz īpašumu.
3. Vairākkārtīgi ir izteiktas šaubas par mantas konfiskācijas soda atbilstību Satversmes 105. pantam. Krimināllikuma normas ir jāveido tādā veidā, lai šādas šaubas būtu pilnībā novērstas.
4. Nav pārliecinošu pierādījumu par mantas konfiskācijas soda efektivitāti. Krimināllikumā ir ietverti daudz efektīvāki un mazāk pretrunīgi mantiskās ietekmēšanas līdzekļi, proti, īpašā konfiskācija un naudas sods.
5. Mantas konfiskācijas soda piemērošanai nav noteikti gandrīz nekādi īpaši nosacījumi, turpretim īpašās konfiskācijas piemērošana ir veidota tā, lai pilnībā atbilstu cilvēktiesību standartiem.

Nobeigumā jāpievienojas zinātnieces A. Reigases teiktajam, un jāizsaka cerība, ka kopīgo pūliņu rezultātā Latvijā varētu izveidot sodus, kas ietvertu arī civilizētu attieksmi pret likumpārkāpēju³⁵.

Atsauces

¹ Krimināllikums. 17.06.1998. likums/LV, 199/200, 08.07.1998.; Ziņotājs, 04.08.1998.

- ² 1903. gada 22. marta Sodulikumi : tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/1281/1903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf
- ³ Уголовное уложение 22 марта 1903 г., по изданиям Н. Таганцева (1922). Рига: ЛЕТА.
- ⁴ Mincs P. (1934). Krimināltiesību kurss: vispārējā daļa. Rīga: aut. izd. 204. lpp.
- ⁵ Mincs P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J. (1934). 1933. gada 24. aprīļa Sodulikums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Rīga: Valsts tipogrāfija. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/1283/1933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf
- ⁶ KPFSR kriminālkodekss. Komentārs. (1946). I. Goļakova redakcijā. A. Liedes tulkojuma zinātniskajā redakcijā. Rīga: Grāmatu Apgāds, 54. lpp.
- ⁷ 1961. gada Latvijas PSR Kriminālkodekss. <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/18119693.pdf>
- ⁸ Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. (1965). Rīga, Liesma.
- ⁹ Kriminālsodu politikas koncepcija. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/2891>
- ¹⁰ Par Krimināllikuma 320. pantu (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “konfiscējot mantu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam. Latvijas Republikas Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01. [https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2010-31-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2010-31-01)
- ¹¹ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. 15.10.1998. likums/LV, 331/332, 04.11.1998.; Ziņotājs, 03.12.1998.
- ¹² Grozījumi likumā «Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību» 25.04.2013. likums/LV, 92, 15.05.2013./Stājas spēkā 16.05.2013.
- ¹³ Grozījumi Krimināllikumā. (12.02.2004. likums). LV, 34, 03.03.2004.; Ziņotājs, 25.03.2004./Stājas spēkā 01.01.2005.
- ¹⁴ Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” anotācija. https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0318_0.htm
- ¹⁵ Kriminālsodu politikas koncepcija. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/2891>
- ¹⁶ Grozījumi Krimināllikumā. 13.12.2012. likums/LV, 202, 27.12.2012./Stājas spēkā 01.04.2013.
- ¹⁷ Reigase A. (2004. gada 12. okt.). Jā vai nē mantas konfiskācijai. Jurista vārds, NR. 39 (344).
- ¹⁸ Grozījumi Krimināllikumā. 06.10.2005. likums/LV, 167, 20.10.2005.; Ziņotājs, 10.11.2005./Stājas spēkā 03.11.2005.
- ¹⁹ Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” anotācija. https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1242_0.htm
- ²⁰ Grozījumi Krimināllikumā. 22.06.2017. likums/LV, 132, 05.07.2017./Stājas spēkā 01.08.2017
- ²¹ Grozījumi Krimināllikumā. 21.05.2009. likums/LV, 90, 10.06.2009.; Ziņotājs, 09.07.2009./Stājas spēkā 01.07.2009.
- ²² Grozījumi Krimināllikumā. 13.12.2012. likums/LV, 202, 27.12.2012./Stājas spēkā 01.04.2013.
- ²³ Pētījumu un publikāciju datu bāze. <http://petijumi.mk.gov.lv/node/2044>;

- http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/TM_Petij_mantas_konfiskac_tiesiskais_regulej_Latv_un_ES.pdf
- ²⁴ Grozījumi Krimināllikumā. 13.12.2012. likums/LV, 202, 27.12.2012./Stājas spēkā 01.04.2013.
- ²⁵ Liholaja V. (2018). Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Rīga, Tiesu namu aģentūra. 182. lpp.
- ²⁶ Par Krimināllikuma 320. panta (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “konfiscējot mantu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam. Latvijas Republikas Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01. [https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2010-31-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2010-31-01)
- ²⁷ Par Krimināllikuma 36. panta otrās daļas 1. punkta, 42. panta un 177. panta trešās daļas vārdu „konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta otrajam un trešajam teikumam. 2015. gada 8. aprīļa Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2014-34-01. [https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2014-34-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2014-34-01)
- ²⁸ Kūtris G. (2019). Tiesības uz īpašumu un īpašuma konfiskācija. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. <https://doi.org/10.22364/juzk.77.08>
- ²⁹ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950. starptautisks dokuments /LV, 143/144, 13.06.1997.
- ³⁰ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules) <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/united-nations-standard-minimum-rules-for-non-custodial-measures-the-tokyo-rules/>
8. Sentencing dispositions
- 8.1 The judicial authority, having at its disposal a range of non-custodial measures, should take into consideration in making its decision the rehabilitative needs of the offender, the protection of society and the interests of the victim, who should be consulted whenever appropriate.
- 8.2 Sentencing authorities may dispose of cases in the following ways:
- (e) Confiscation or an expropriation order;
- ³¹ Commentary on the United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (The Tokyo Rules). <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/147416NCJRS.pdf>
- ³² Council of Europe Committee of Ministers Resolution (76) 10 On Certain Alternative Penal Measures to Imprisonment (Adopted by the Committee of Ministers on 9 March 1976 at the 255th meeting of the Ministers' Deputies). 2. To spare no effort in developing existing alternatives, and in particular: c. to look into the possibility of imposing various deprivations (such as withdrawal of driving license) as well as confiscation as independent substitutes for prison sentences.
- ³³ Confiscation of instrumentalities and proceeds of corruption crimes in Eastern Europe and Central Asia. (2018). OECD. <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-Confiscation-of-Proceeds-of-Corruption-Crimes-ENG.pdf>
- ³⁴ Rusanovs E. (2016. g. 5. janv.). Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējums Kriminālprocesa likumā – juridiska neveiksme vai efektīvs fiskāls

- instruments? Jurista Vārds» Nr. 1 (904); Simonato M. (2017). Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. ERA Forum 18, 365–379. <https://doi.org/10.1007/s12027-017-0485-0>; Rokasgrāmata rīcībai ar mantu kriminālprocesā. (2019). <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/izstradata-rokasgramata-ricibai-ar-mantu-kriminalprocesa>
- ³⁵ Reigase A. (2004. gada 12. okt.). Jā vai nē mantas konfiskācijai. Jurista vārds, NR. 39 (344).

Аннотация

В Уголовном законе Латвии в качестве наказания установлена конфискация имущества осужденного лица, в том числе, в случае, если имущество не имеет никакого отношения к преступлению (общая конфискация). В то же время в Уголовном законе создано всеобъемлющее регулирование особой конфискации, которое включает как приобретенное преступным путем имущество, так и имущество, не соответствующее законным доходам лица и, соответственно, признанное полученным преступным путем. Также конфискуются орудия и средства деяния и другое имущество, связанное с преступным деянием. Государство имеет возможность установить также административно-правовую и гражданско-правовую конфискацию. Наряду с таким широким регулированием особой конфискации нет никаких оснований сохранять конфискацию как наказание.